

BEMINDE VRIEND

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 319

ERIEK VERPALE

BEMINDE VRIEND

BRIEVEN
AAN LUUK GRUWEZ
1977-2002

BEZORGD
EN TOEGELICHT DOOR
HANNAH DEBYSER

UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS
AMSTERDAM · ANTWERPEN

Deze publicatie is tot stand gekomen mede dankzij een productiesubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2022, Eriek Verpale
Copyright samenstelling © 2022, Hannah Debyser/
bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Foto's uit collecties van Cécile de Rycke, Michiel Hendryckx
en Luuk Gruwez. Foto's en handschriften Verpale
uit Collectie Stad Antwerpen, Letterenhuis

Getracht is alle rechthebbenden op beeldmateriaal te achterhalen. Wie desondanks meent recht te kunnen doen gelden op een in deze uitgave opgenomen afbeelding, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Nico Richter
Basisontwerp: Kees Kelfkens
Omslagfoto: Eriek Verpale op de schouders
van Luuk Gruwez, © Mieke Deferme
Typografie: Nico Richter

ISBN 978 90 295 2592 3 / NUR 321

www.arbeiderspers.nl
www.facebook.com/privedomein

Gulle & Onbaatzuchtige vriend,

Ik weet bij God niet waaraan ik het verdien, want ik kan je niet eens met gelijke munt betalen; het getuigt van grote onbaatzuchtigheid dat je mij zo veelvuldig je ziel opstuurt, voorverpakt in sierlijk beschreven enveloppen. Wel draag ik zeer grote zorg voor jouw brieven, die na verloop van enige tijd steevast verzameld worden in mijn zwarte kist, want het is mijn overtuiging dat – zo jouw gehele epistolaire oeuvre bv. daags voor jouw verscheiden aan de openbaarheid zou worden prijsgegeven – de mensen in de straten waar je lijkwagen voorbijtrekt spontaan zouden beginnen te applaudiseren, niet omdat je het voor mekaar gekregen hebt om te sterven, maar omdat je hebt geleefd.

Luuk Gruwez in een brief aan Eriek Verpale,
11 december 1981

Van 1 zaak ben ik echter overtuigd: dat het jarenlang betwijfelde Brievenboekplan mij, eindelijk, nu van 1 iets verlost heeft: het zoeken naar de Gepaste Vorm. [...] Welke vorm moest ik kiezen? Een vorm die mij tegelijkertijd de (weliswaar gevaarlijke) vrijheid van het spontane, anekdotische, onafgeronde bood, en de strakheid, eigen aan een traditionele (verhaal- of roman)vorm? Welk een zee van tijd heb ik niet laten verloren gaan, en wat stom van me om jouw herhaaldelijke aanwijzingen (de briefvorm) zo lang in de wind te slaan!

Eriek Verpale in een brief aan Luuk Gruwez,
28 augustus 1982

INHOUD

HUIZE DE WANHOOP,
WACHTEBEKE 9

HUIZE KRAAIENEST,
ZELZATE 73

DE KATTE,
ZELZATE 161

LEBBEKE 307

Verantwoording 339
Briefgegevens 345
Personenregister 349

HUIZE DE WANHOOP,
WACHTEBEKE

Op 30 maart 1977 schreef Eriek Verpale (1952-2015, pseudoniem van Eric Verpale) zijn eerste brief aan Luuk Gruwez. De pas gedebuteerde schrijvers kruisten elkaar op een poëzieavond georganiseerd door het literaire tijdschrift *Yang*, waarvan Gruwez redacteur was. Verpales tweede dichtbundel, *Voor een simpel ogenblik maar...*, werd in 1976 in de poëzierreeks van dat tijdschrift uitgegeven en hij was er zodoende uitgenodigd om voor te lezen uit eigen werk. Hij voelde zich echter niet thuis tussen de andere literatoren en vertrok, na zijn voordracht, snel 'fles- & huiswaarts'. Of zij elkaar ook gesproken hebben die avond, moet onzeker blijven, de latere kunstbroeders zijn het er nooit over eens geraakt. Verpale vond in elk geval niet de gelegenheid om Gruwez naar diens eerste dichtbundel, *Stofzuigergedichten*, te vragen. Het vormt de directe aanleiding voor de eerste brief en bij uitbreiding voor de intense briefwisseling die tussen de twee bevriende schrijvers ontstond.

In een gesprek met mij omschreef Gruwez Verpales brieven als 'bedwelmend', 'hij schreef zoals een vulkaan lava spuwt'. Gruwez kon Verpales tempo amper bijhouden, maar dat deerde die laatste niet. In datzelfde gesprek zette Gruwez de geschiedenis van de vriendschap met zijn schrijfbroer uiteen aan de hand van de huizen waarin Verpale had gewoond. Zijn behuizing was bepalend voor zijn literaire productie, maar, zo bleek in de loop van het werk aan dit boek, ook voor de aard van de brieven die hij aan zijn 'Beminde Vriend' schreef. Bijgevolg is deze selectie van brieven gestructureerd volgens Verpales verschillende woonplaatsen.

Het eerste huis van waaruit Verpale brieven schreef, was gelegen aan het kanaaltje de Langelede in de Oost-Vlaamse gemeente Wachtebeke en kreeg van de schrijver de koosnaam ‘Huize de Wanhoop’. Hij woonde er met zijn toenmalige echtgenote van 1973 tot 1980. Naar die jaren verwees Verpale in zijn boek *De patatten zijn geschild* (1998) ook als ‘sjwartse jorren’. Het was een duistere periode omdat hij zich gevangen voelde in zijn huwelijk met Cécile De Rycke, die hij later koeltjes ‘mijn gewezen huisgenote’ zou noemen. Bovendien moest hij vrede nemen met een baan als boekhouder in de chemische fabriek Kuhlmann, nadat twee pogingen aan de universiteit – een jaar germanistiek en daarna slavistiek – op niets uitdraaiden. Hij werd vader op 6 december 1977, maar kon de aanwezigheid van zijn pasgeboren zoon Mendel moeilijk verdragen. Over hem schrijft Verpale nauwelijks in zijn vroege brieven aan Gruwez. Hij laat zich in de eerste jaren van de correspondentie zien als een getormenteerde, vereenzaamde en bij voorbaat mislukte schrijver, een pose die hij zal weten aan te houden gedurende de hele briefwisseling.

Verpale werd in die periode nochtans gelauwerd voor zijn poëzie in *Op de trappen van Algiers*, dat in 1980 werd uitgegeven en werd bekroond met de literaire prijs van de stad Gent. Een jaar eerder bracht hij de verhalenbundel *Een meisje uit Odesa* uit, met soms heel korte vertellingen in een beklemmende sfeer, die aan het werk van Kafka doen denken. Dat is uiteraard niet toevallig, Verpale zag een groot voorbeeld in de Praagse schrijver. Kafka’s Joodse komaf fascineerde hem ongetwijfeld, maar ook hun visie op het schrijven komt overeen: het is een diepe innerlijke noodzaak, nu eens een verslaving, dan weer een bezigheid om te verafschuwen. Een andere leermeester van de jonge Verpale was de dichter Hans Loizezen, met wie hij het thema van de eigen ontoereikendheid en de melancholische toon deelt.

Verpale voelde zich verwant met zijn ‘Siamese tweelingbroer’ Luuk Gruwez, maar ook het werk van de dichteres en gene-

ratiegenote Miriam Van hee oefende een invloed op hem uit. Gruwez, Van hee en Verpale werden met enkele andere dichters tot de zogenaamde neoromantiek gerekend en waren geregeld te gast op dezelfde poëziemanifestaties. Ook met Van hee begon Verpale te corresponderen en gedichten uit te wisselen. Zij werd een goede vriendin van het echtpaar Verpale-De Rycke, maar raakte na hun scheiding in onmin met de schrijver en verbrak het contact. Met Cécile bleef zij wel goed bevriend.

De brieven uit de Wachtebeekse periode worden gekarakteriseerd door Verpales anarchistische en soms slordige spelling en grammatica. Zijn nonchalante taal laat zich in deze selectie onder meer zien in het inconsequente gebruik van ‘u’ (al dan niet met hoofdletter) en ‘je’ als aanspreking, met name in de beginjaren van de vriendschap met Gruwez. Ook de bij momenten erg lange zinnen, vol inbeddingen en informatie tussen haken, vallen op. Gruwez schreef Verpale daarover in een brief van 4 oktober 1982: ‘Ik heb niets tegen ingewikkelde periodezinnen, maar af en toe is de zinsbouw dermate barok dat je soms pas bij derde lezing de draad tot aan het eindpunt volgen kunt.’ In een aantal gevallen opteerde ik er derhalve voor om – veelal stilzwijgend – minieme aanpassingen in de tekst door te voeren. Voor een overzicht van die tekstingrepen en editoriale keuzes verwijs ik naar de verantwoording van de uitgave. Helaas bevatten sommige brieven ook racistische, vrouwonvriendelijke of naar pedofilie neigende uitspraken. Zij werden niet geval per geval geduid, deze toelichting geldt als algemeen signalement bij de betreffende fragmenten.

Eriek Verpale sloot zijn eerste brief aan Gruwez af met een Hebreeuwse groet, en ook dat is tekenend voor de manier waarop hij zich aan zijn schrijfbroeder laat zien. Vanaf het begin van hun correspondentie meende Verpale dat hij – gedeeltelijk – Joods was. Hij zou zijn opgevoed door zijn Joodse overgrootmoeder, van wie hij beweerde dat ze uit Vilnius

was gevlucht. Zij zou hem bovendien het Jiddisch hebben bijgebracht. Later is gebleken dat Verpales overgrootmoeder wel een groot deel van zijn opvoeding op zich nam, maar dat ze nooit een andere taal dan het plaatselijke dialect heeft gesproken, laat staan dat ze van Joods-Litouwse afkomst was. Veel recensenten, journalisten maar ook intimi van Verpale namen het verhaal van de Jiddische overgrootmoeder lang voor waarheid aan en gingen mee in Verpales Joodse mythologie. Opzoekingen in het bevolkingsregister van Wachtebeke bevestigden dat de grootmoeder van Verpales vader echter in de streek rond de gemeente werd geboren. De schrijver moet in het Joodse, 'verstrooide' volk een verwantschap hebben gezien met zijn eigen geïsoleerde bestaan en zijn onvermogen om ergens bij te horen. Het feit dat zijn overgrootmoeder een vondelinge was en haar afstamming dus niet bekend was, diende voor Verpale als het losse eindje waaraan hij zijn Joodse herkomst kon vastknopen. Die identiteitsconstructie is exemplarisch voor Verpales neiging om zijn hele leven te 'verliteraturen': zijn uitspraken mochten dan wel een waarachtige kern bevatten, hij maakte ze vaak groter of belichtte ze net zó dat ze pasten binnen de door de auteur geschapen, fictionele wereld.

In 1980 verhuisde Verpale van de Langelede naar de Molenhoek, eveneens in Wachtebeke. Hij kocht er met zijn echtgenote het huis van zijn grootouders en liet een kamer aanbouwen waarin hij in alle stilte kon lezen, schrijven, tekenen en schilderen. Maar ook daar kon Verpale niet aarden. Eind 1980 maakte hij met Lieve D. B., met wie hij gedurende enkele jaren afwisselend een relatie had, een reis naar Praag. Het eerste deel van deze brievenselectie eindigt medio 1981, toen de auteur zijn vrouw en kind verliet en op zoek ging naar een nieuwe woning.

1977

[1]

Wachtebeke
30 maart '77

Waarde Luuk Gruwez,

langs *Yang*¹ om, met name langs Carlos de Vrieze, ben ik aan uw adres kunnen komen.

Het is zo dat ik in diverse tijdschriften (*Yang*, *Restant*²) enkele van jouw gedichten heb gelezen, maar tot nu toe nog nooit in de gelegenheid ben gesteld geweest uw dichtbundel *Stofzuigergedichten*³ te verkrijgen. De hoop dit misschien te kunnen doen op de Poëzieavond van *Yang* in december jl.⁴ bleek nogal ijdel aangezien de gebruikelijke afkeer van overvolle kamers en de drukkende aanwezigheid van zoveel volk me al heel vroeg fles- & huiswaarts hebben gejaagd. Ik zou het daarom bijzonder op prijs stellen indien U me voornoemde bundel, òf Uw tweede bundel, zoudt willen toesturen. Gelieve me dan ook mede te delen op welke wijze ik uw bundel kan betalen.

1. *Yang*, literair tijdschrift, verscheen van 1963 tot 2008. Luuk Gruwez (verder: LG) zetelde in de redactie van 1975 tot 1985.

2. *Restant*, literair tijdschrift, verscheen van 1971 tot 1996. Eriek Verpale (verder: EV) zetelde in de redactie van 1971 tot 1976.

3. De debuutbundel van LG, *Stofzuigergedichten*. Orion/Desclée de Brouwer, 1973.

4. EV las voor uit eigen werk op de jaarlijkse 'Grote Yang Avond', op 17 december 1976, waar hij LG voor het eerst ontmoette. De afkorting 'jl.' staat voor 'jongstleden'.

[15]

Hopende op enig antwoord, mijn beste groeten,

Eriek Verpale
Langelede 165
9070 Wachtebeke

[2]

Wachtebeke
6 april 1977

Beste Luuk Gruwez,

hartelijk dank voor uw dichtbundel & brief welke me op deze regenachtige dag mocht bereiken. Het treft dat ik juist al een maand ziek ben en daardoor thuiszit. Schrijven kan ik, door de aanhoudende pijn, bijna niet zodat ik op lezen aangewezen ben. Wat ik dan ook doe, zij het niet altijd even gemakkelijk. Eén of ander vreemdsoortig beest, een katachtig wezen denk ik, met de snavel van een roofvogel, heeft zich in mijn rug gehuisvest, zodat liggen of staan moeilijk uit te houden zijn. Alleen hangen zou een zekere verpozing brengen, maar dat vergt dan weer te ingewikkelde berekeningen enz. Schrijven doe ik bijna niet, op het werken aan een artikel over de Jiddische dichter Rosenfeld na. Ik heb in maanden geen gedicht meer geschreven. Zelfs wat ik op de *Yang*-avond voorgelezen heb, was oud, oud werk. Het gedicht 'voor' Miriam vh.⁶ was

5. Boven EV's handtekening staat in het Hebreeuws cursiefschrift 'shalom', wat zowel 'vrede' als 'goedendag' betekent. Aan de laatste 'e' van zijn naam voegde EV het letterteken 'ה' toe, de 'heh', wat het bepaalde lidwoord en de getalswaarde 5 aanduidt.

6. Miriam Van hee (1952), Belgische dichteres. EV verwijst ook naar

geen gedicht 'voor' haar. Het is zo dat zij van de meeste mijner gedichten een of ander afschrift bezit, omdat in het verleden al gebleken is dat pijn & onrust er de oorzaak van zijn dat ik mijn gehele papierboedel in vlagen van goddelijke woede in het vuur werp. Het voorgelezen gedicht was een gedicht dat ik bij Miriam teruggevonden had. Ziedaar, – hoewel, het verandert heel weinig. Zij, MvH, is in mijn ogen één der grootste dichters wien verzen mij alleen maar met diepe bewondering en ongenoegen over mijn eigen werk vervullen. Bovendien is zij heel lief, en onbegrijpelijk verstandig, wat voor een vrouw bijna onverklaarbaar is.

Ik zie trouwens maar weinig mensen in het literaire circus die echt iets waard zijn, en nog minder zijn er met wie ik me enigszins verwant zou kunnen voelen. Nà Gilliams en Van Ostaïjen of Lodeizen is er nog maar weinig gebeurd. Hier & daar een ontroerende vioolstreling, maar langer dan een paar bundels heeft het over het algemeen niet geduurd. Het is heel juist wat U in uw interview zegt: 'de massa is lelijk en ziet het niet.'⁷ Lelijk is de massa al altijd geweest, blind ook, en stompzinnig wordt ze alsmaar meer & meer. Het wachten is nu op een Grote Stem uit het volk zelve, en we mogen alweer naar naald & draad grijpen om de Ster der Eeuwen op onze flodderjasjes te naaien. Troost is er buiten de muziek van Schönberg of Mendelssohn, tekeningen van Chagall of een boek van Kafka, niet meer te vinden. En wij maar lachen zodat het pijn doet. Maar kom, – de mug was al eerder op de aarde dan wij dat waren, – dat zegt al Heel Veel.

Nog vele groeten

Uw

haar als 'MvH', 'M. Van hee' of 'M.' Een andere bijnaam is 'de Russische Prinses', Van hee studeerde namelijk Slavische talen.

7. EV verwijst naar een gesprek met LG, verschenen in *Yang*, jg. 13, 73, 1977.

e. verpale

E. Verpale
Langelede 165
9070 Wachtebeke

[3]

Wachtebeke
20 augustus 1977

Waarde Medekunstpiloot,

het is alweer enkele weken geleden dat wij elkaar zagen, en alweer waren de omstandigheden er niet naar om een goed & diep gesprek te hebben wat ik ten zeerste betreur doch waarvan ik met deze brief iets zal pogen te doen, al is het vertrouwen in het geschreven woord al voldoende geschokt en bijgevolg uiterst twijfelachtig. Ik hoop in elk geval dat jullie veilig & wel in het verre Hasselt zijn toegekomen.⁸ Gezien de enorme toeloop van belangstellenden ben ook ik vrij vroeg vertrokken, precies op het ogenblik dat één der hevigste regenbuien sinds mijn jeugd met alle geweld losbarstte. Al met al, ondanks de uiterst geringe belangstelling, was het toch een geslaagde voorlezing geloof ik, vooral omdat er 'n aantal mensen samen waren die, ongeacht de verschillen die elk van ons op 1 of andere manier van de andere gescheiden houden, in een bepaald opzicht toch een zekere, zij het bijzonder losse eenheid vormden.

Jammer was dat we elkaar niet intenser gesproken hebben, maar ik geloof dat zowel jij als ik een zekere onrust op de rug

8. LG en EV lazen beiden voor op een poëziemanifestatie in Baai-gem, gewijd aan de neoromantiek. LG keerde nadien terug naar zijn woonplaats Hasselt.

hadden zitten wegens het heen & weer lopen van een ijverige kelner, het geroep van een oude dame en het gekakel van een paar omstanders.

De gedichten die u voorgelezen heeft vond ik heel goed. Het is nogal 's wat anders dan het ouwelijke gezeur dat we tegenwoordig zo vaak te horen, te lezen krijgen. Zoals gezegd zal ik over jouw bundel⁹ een recensie schrijven, maar omdat onze jaargang¹⁰ al voor 'n groot stuk vastgelegd is, kan het nog wel even duren alvorens het artikelte verschijnt.

Het is heel moeilijk om over jouw bundel te schrijven: ten eerste bezit hij een bijzonder sterke eenheid (men kan bijgevolg niet zeggen 'ik hou meer van dit of van dat') maar over jouw poëzie schrijven is voor mij dubbel moeilijk omdat ze me zo nauw aan het hart ligt, en omdat ik er zo veel dingen uit mezelf in terugvind.

Hoe méér ik erin lees, hoe meer ik tot de overtuiging kom dat er 'n enorme verandering heeft plaatsgevonden sinds de *Stofzuigergedichten*.

De meditatieve toon, al aanwezig in jouw eerste bundel, is sterker geworden en getuigt van een verdieping. Ik weet niet in hoeverre u bewust beïnvloed bent door Lodeizen, maar in elk geval hebben veel van uw gedichten diezelfde, bijna 'ridderlijke sfeer' die ik ook bij Lodeizen meen terug te vinden.

Zoals reeds afgesproken in BAAIGEM zou ik het erg op prijs stellen wanneer u naar de poëzienamiddag te Ertvelde kwam, op zondag (!) 25.9.77, om 16.00 u. Ik heb nu ook definitieve toezegging van Roland Jooris. Er komen dus: R. Jooris,

9. LG, *Ach, wat zacht geliefkoos om een mild verdriet*. Orion/Desclée De Brouwer, 1977.

10. De jaargang van *Koebel*, een literair tijdschrift dat verscheen van 1971 tot 1982. EV was stichter-redacteur.

M. Van hee, R.R. Van Londersele, D. Billiet, jij, en ikzelf. Ik stuur je binnenkort nog wel 's een plannetje. De voorlezing heeft plaats in het kader van een boekenbeurs en een reeks andere kunst-manifestaties (Avond v.d. Grafiek, enz...). De vergoeding bedraagt 800,- fr.

Langzamerhand is mijn gezondheidstoestand iets beter geworden. Ik ben in totaal bijna 5 maanden in ziekteverlof geweest. Je kunt je amper een voorstelling maken van de ellende. Vanzelfsprekend tracht ik 1 & Ander zo goed mogelijk voor de buitenwereld te verbergen, maar innerlijk voel ik me soms als een ongewassen en plakkerig kaffeetafeltje in 1 of ander verlaten station. Komen daarbij nog de dagelijkse spanningen welke ik op kantoor te verwerken krijg – spanningen die hun oorzaak vinden in het eenvoudige feit dat ik alsmaar meer & meer moeite moet doen om de uren zo draaglijk als maar mogelijk is door te brengen. Alsof dat niet genoeg is, voel ik me daarbij totaal verloren, en verlang slechts naar mijn sofa, mijn poezen, wat muziek van Schönberg, en een doofstom maar heel mooi meisje van misschien zestien of zeventien jaar dat mijn nagels knipt en mijn drankvoorraad regelmatig aanvult. Geen groter heimwee dan de heimwee naar het sierlijke lichaam van weleer. Bij gedachten als deze sluip ik voorzichtig weg, en drink, of sluit de ogen, doch wat komen moet laat, ongeacht de verlangens, verstek gaan. Ik droom heel vaak dat ik de meest onmogelijke taken te volbrengen krijg (ik loop in een onvoorstelbaar brede straat, iemand klampt me aan, arresteert mij, en het volgende ogenblik sta ik voor een immens gebouw dat ik met de blote handen moet afbreken. Omstanders, waaronder bekenden & familieleden, staan hoofdschuddend om me heen, en sturen me de ergste verwijten), – en zo verpulveren de uren tot heimatloze gedachten & gevoelens.

Het is nu vijf uur in de namiddag geworden. Het landschap rust uit onder een behoedzaam & treurig licht. Niets beweegt. Voorzichtig zal ik deze kamer verlaten, en straks, on-

der de oude bomen vol zieke vruchten, een sigaartje roken.
Wie zegt dat er ooit nog iets anders komen zal?

Met diepe groeten en een
troostend gezang,

Uw Kapitein ter landelijke Wateren,

eriek V

p. s. Vergeef me dit schrijfpapier, maar ik kon het over mijn uit-
eengerafelde hart niet krijgen 1 v.d. poezen die op mijn
schrijfpapier te slapen lag, weg te jagen.

ev.

[4]

Wachtebeke
26 september 1977

Geliefde Schouder van Troost, of beste Luuk,

ik ben net terug uit Antwerpen. Zoals altijd na een bezoek aan
's lands meest vrije maar tegelijk meest zonderlinge stad (er
ligt een miljoenenmetro waarvan, op straffe van vervolging
en gerechtelijke geweldpleging, de doorgangen niet door de
voetgangers mogen gebruikt worden zodat het aantal waan-
zinnig geworden wandelaars, kreupele kinderen en tot gehakt
gereden grijsaards met de dag toeneemt – tegelijk kun je voor
een paar biljetten de mooiste meisjes krijgen of de afschuwe-
lijkste drank uitslurpen –) voel ik me niet alleen moe, verward
en door een verpletterende angst tegen de grond gekwakt – ik
kan ook niet meteen naar bed gaan.

Het komt me voor, Luuk, dat me de kans lang & intiem met je
te praten schijnbaar niet gund is. Had ik je op de *Yangdag* in

december slechts vluchtig gezien, in Baaigem voelde ik me al evenmin op m'n gemak en gisteren, in Ertvelde,¹¹ was er zo'n onzinnige drukte om ons heen dat ik al evenmin 1 zinnig woord met je vermocht te wisselen. Bij gebrek aan een lang gesprek in het halfduister, met god-weet, misschien twee of drie zeer mooie maar door 1 of andere baardloze schlemiel blindgemaakte meisjes bij het raam, neem ik mijn toevlucht tot het papier & mijn nog in te rijden gloednieuwe kroontjespen.

12

Misschien dat ik je nu beter zal kunnen schrijven, – nog 'n beetje met de geur van het gezonken verdriet, welk men in zo'n grote getale altijd aantreffen kan, in mijn jas. Rond-scharrelend in de kleine winkeltjes van de chassidim (de orthodoxe joden, met hun zwarte kaftans, hun afschuwelijke Jiddisj maar hun onuitsprekelijke zachtheid) dacht ik aan jou: hoeveel er van jou is, dat tegelijkertijd ook van mij is. Het is

11. EV en LG ontmoetten elkaar op een poëziemiddag in Ertvelde, waarvan ook sprake is in brief 3.

12. EV tekende hier, naast enkele menselijke figuren en een menora, een torahrol met daarop in Hebreeuwse lettertekens 'Israël'.

toch vreemd, overdacht ik bij mezelf, dat dit bestaan kan, en tegelijkertijd nog een troostende gedachte op de koop toe is. Verder bladerend in de bestofte en misschien nog wel naar het oude Rusland ruikende boeken bedacht ik wat een wonderere wereld dit wel was: hoe er over het begrijpen der dingen zoveel woorden worden geboetseerd, terwijl alles tegelijk zo eenvoudig is. Een ogenblik kwam mij mijn toen al doodzieke grootvader (die in feite mijn grootvader niet was, doch enkel de tweede man van mijn vaders moeder, wat het verschil weliswaar onbelangrijk maar toch noodzakelijk maakt),¹³ voor de ogen, en nog steeds bladerend in de talloze, al sterk beduimelde gebedenboeken herinnerde ik mij hoe hij plotseling, en zonder veel omhaal, al zijn geliefde en jarenlang zorgvuldig gekoesterde duiven één na één de nek omwring. Hoewel men in dit voorval gemakkelijk een antwoord kon hebben gezien op het door de familieleden herhaaldelijk geopperde verzoek het duivenhok af te breken en de duiven te verkopen, begreep eenieder dat dit niet de ware toedracht van de slachtpartij kon zijn geweest, maar zelf mompelde hij alsmaar: 'Trek het u toch niet aan. Het waren toch maar duiven. Wat is dat nou? Een offer méér of minder.' Het waren inderdaad 'mààr' duiven, doch eenmaal de duiven weg, is mijn grootvader óók weggegaan, zij het dat hij nog een handvol maanden zwijgend, en met een uitgebluste blik in de schilferende kop, voor het raam is blijven zitten. Op de lange duur werd hij compleet krankzinnig, – schilderijen moesten omgekeerd opgehangen worden – en op een nacht wou hij, zoals dat in dergelijke omstandigheden gebruikelijk schijnt te zijn, in nachthemd de straat op. Als beloning voor een uiterst werkzaam leven (behalve straatveger in Brussel, onderduikadressengever, was hij in de laatste jaren van zijn leven doodgraver geweest) werd hij tenslotte op de 1e mei op zijn eigen werkterrein te rusten gelegd. Naar zijn graf zelf

13. De tweede echtgenoot van EV's grootmoeder, die hij ook zijn 'onechte grootvader' noemde, zal later een rol spelen onder de naam 'Pé den Brüsseleir' in *Alles in het klein*. De Arbeiderspers, 1990.

ben ik achteraf maar één of twee keer geweest, want zoals ook dit in de gegeven omstandigheden de gewoonte pleegt te zijn, ontstond er spoedig na zijn dood een nooit meer bijgelegde ruzie met een hoop familieleden die behalve rottende tanden er nog een rottende antieke eettafel als erfenisstuk bij wilden hebben. Alles is Treurigheid, en dit nog het meest: het absoluut hardnekkig herinnerd worden aan dit alles. Aan de geelzuchtige schoolmeester die me in het bijzijn van een voorbijwandelende meisjesklas een pak rammel gaf; aan de vrouw waar ik tot dol worden toe op verliefd was en die een groot stuk van mijn jeugd niet alleen van me afgenomen heeft maar ook weggeworpen als een jarenoude, maar volslagen waarde-loze ansichtkaart.

Wachtebeke
6 okt. 77

Alvorens ik mijn dof gekraste pen ter hand nam, moest ik eerst even het schaamrood van mijn wangen wissen, want stel u voor: mijn brief van de 26^e is nog altijd niet verstuurd. Redenen om het schrijven uit te stellen waren er genoeg (een lang, maar treurig drinken in een nodig door de gezondheidsdienst te ontruimen pand), twee, drie dagen van eindeloze onrust, en ten slotte, wees verwittigd, een onbegrijpelijke schroom om juist datgene te schrijven wat zich vanzelfsprekend door onze muizentaal allang niet meer vangen laat. (Ik word dagelijks omgeven door allemaal erg lieve mensen die me met de meeste zorg omringen, eindeloos geduld hebben en die onbetwistbaar allemaal veel betere mensen zijn dan ik. Alleen, – het maakt zo eenzaam.) Jouw laatste brief, Luuk, heeft me erg aangegrepen.¹⁴ Als de Almachtige mij gunstig gezind is zal ik jou dit even uit de doeken doen, al weet ik bij verre niet tot waar het me leiden zal. De in jouw brief aangehaalde geschiedenis omtrent de vrouw die u liefhebt en die, laat ik hopen ook jòu liefheeft, lichtte even het

14. De brief van LG aan EV van 14 september 1977.

deksel op van wat ik al jarenlang in de mufste kelders van mijn aangetaste herinnering verborgen heb gehouden. U moet weten dat ik, zes- of zeventien jaar oud, grenzeloos verliefd geworden ben op een (gehuwde) vrouw die misschien zeven of acht jaar (ik weet het niet meer zo precies) ouder was dan ik. Het is allemaal – alsof u dit al niet raden kan – op niets uitgelopen. Bij haar inwonend en me koesterend in de weelde van het lichaam heb ik het nooit verder gebracht dan eindelijk drinken, naar muziek luisteren en het mes, stevig in de hand, dieper in het hart om- & omdraaien.

Het lijkt allemaal een beetje goedkoop, en in feite wàs het ook zo, alleen, – na de drie jaar die ik bij 'r doorgebracht had heb ik ingezien dat géén vrouw ooit bij machte zal zijn iets te begrijpen van wat jij of ik voelen, laat staan schrijven. Als ik aan die periode terugdenk kan ik nooit verhinderen dat een soort absolute nervositeit zich van me meester tracht te maken. In gedachten zie ik de vele, vele uren, half wakend, aan het radiotoestel, en niet zelden doemt bij deze haveloze gedachten het beeld van een beregende stad op. Ik weet zelf niet waarom, maar het is alsof er verband bestaat tussen die vrouw (die overigens achteraf netjes 'gehuwd' is geraakt, meerdere keren) en een paar glimmende straten in een stad die nooit de mijne is geweest. Soms, wanneer ik lang en wezenloos voor het raam gezeten heb, durf ik er nog wel 's aan te denken, maar erg vrolijk word ik er toch niet onder. Trouwens, – wat betekent het allemaal? Tsjechov lezend, of Isaak Babel, vergeet ik wat er ooit geweest is: de vele avonden op een kamer, wachtend op wie nooit kwam (en kwam zij wel dan verdween al bij het horen van de eerste stap op de terneergeslagen trap alle moed, elke blijdschap, ieder vooruitzicht op vrolijkheid). Het heeft allemaal niets te betekenen: de kostschool niet, alwaar ik, op grond van onzedelijk gedrag (het lezen van Vinkenoogs *Wij helden*)¹⁵ uit de gemeenschap gestoten werd, het

15. Simon Vinkenoog, *Wij helden*. De Bezige Bij, 1957. Het boek werd vanwege de seksuele thematiek onzedelijk bevonden.

leger niet, alwaar ik me oeverloos verveeld heb (maar ook 's een jongen harmonica heb horen spelen in 1 van die kleine, bij manoeuvres te gebruiken tentjes) en zeer zeker ook het kantoor niet, waarover ik wens te zwijgen.

Ik hoop dat u zich min of meer thuis gevoeld heeft die zondag in Ertvelde. Nu blijven poëzielezingen – en vooral alles wat daarmee samengaat – erg huiverachtige dingen voor mij. Behalve beuzelpraat die men anders al ongelimiteerd op kantoor, in de tram of onder de douche kan horen, valt er niets te horen, te zien, laat staan te beleven. Wat écht de moeite waard is, nl. het voorlezen der dichters zelf, wordt bijna altijd ontwricht door de grenzeloze onrust die me bij dergelijke omstandigheden altijd weer tracht te verpletteren. Zodoende breng ik het nauwelijks verder dan een paar uit de diepste krampen gestamelde zinnnetjes waar niemand iets aan heeft. Het liefst hield ik een poëzielezing op 1 of ander, voor het slopen al klaargemaakt schip, omgeven door een meisjesklas en, pakweg, twee of drie blinde schoonmaaksters. Ik begrijp bijgevolg niet waarom poëzielezingen toch nog altijd belangstelling hebben, zij het dat deze nog altijd in het niet verzinkt, vergeleken met de belangstelling voor 1 of Andere, zeer mooie en welbespraakte voetballer die, bij wijze van goddelijkheid, door één der vrouwelijke aanwezigen over de kuiten wordt gestreeld. Ach ja, – ik ben weer aardig op weg om van deze brief een compleet ongenietbaar en oeverloos arrogant klachtenboek te maken, – vergeef mij.

Het is nu diep in de nacht geworden. Alles is zó stil, dat het wel lijkt alsof niet de anderen maar ikzélf gek geworden ben. Alleen de dreigende gedachte aan de slaap, denk ik wel eens, – en vooral aan de ontelbare gezichten die tijdens de nacht uit het duister opdoemen, en die altijd even besluiteloos en onverwachts mijn dromen bevolken, verplicht mij te schrijven. Want zo is het toch? Er is toch niets veranderd? Nog altijd even bang voor de nacht...